

ԱԶԳԱՅԻՆ

Այն նշանակութիւնը, որ ունի Ս. Էջմիածինը որպէս հայրապետական Մայր Աթոռ՝ ազգիս վերաբերութեամբ, և այն դրութիւնը, որի մէջ գտնվում է այդ նուիրական սրբավայրը, քաջ իսկ կարագրուած է Արձագանք շաքաթաթերթի տարւոյս 24 համարում «ՀՐԱԻԷՐ ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ» վերնագրով, որ առանց բառ աւելացնելու արտայայտւմենք, առաջարկելով մեր ընթերցողներին կարդալ և մտածել:

«ՀՐԱԻԷՐ ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ».

«Այսօր ամենուրեք ցրուած հայերիս բարոյապէս ի մի կապողը Ս. Էջմիածնի Աթոռն է: Ոչ որ կարող է ուրանալ մեր այդ հոգեւոր կենաց կեդրոնատեղւոյ մեծ նշանակութիւնը Հայ ազգի համար: Եւ հեթանոսական Հայաստանում քրիստոնէական լոյսը ծաւալուեցաւ Միածնի Ս. Էջման տեղից և այսօր, տասն և վեց դար անցած, հայ մարդը դարձեալ Ս. Էջմիածնից է սպասում իւր հոգեկան մխիթարութիւնը, իւր կրօնական ղեկավարութիւնը: Արիւնով գնած մեր սուրբ կրօնը պատմութեան մէջ սերտ կապուած է յիշեալ վանքի անուան հետ: Հեթանոսութեան և մահմետականութեան մէջ անսասան մնացած Լուսաւորչի այդ մեծ հիմնարկութիւնը սրբազան աւանդ է մնացած մեզ մեր հարց կողմից և քանի որ կայ աշխարհիս վերայ Հայ ազգը իւր լոյս հաւատով, նա անխախտ և կանգուն պիտի մնայ մեզ համար: Ներկայ լուսաւոր ժամանակներում հայն անտարբեր չէ կարող լինել գէպի Ս. Էջմիածինը: Նա ամենայն իրաւամբ կը ցանկայ, որ Մայր Աթոռը արդարեւ իւր արժանաւայել դիրքը ունենայ: Հայ ազգը կը բաղձայ, որ Աթոռի Հայրապետը, նման սրբոց Գրիգորիսեանց և Ներսիսեանց, մեծագործ լինի — քաջ հովուապետ, պաշտպան եկեղեցւոյ, մեծ ուսուցիչ: Հայն կը սպասէ, որ Ս. Էջմիածնը համապատասխան լինի իւր վսեմ հոգեւոր — կեդրոնացուցիչ նշանակութեանը: Այնտեղից կուզենք տեսնել բոլոր այն միայնակ կենդանորար աղբիւրը, որ համայն ազգիս բարոյական և հոգեւոր կրթութեան գործին պիտի նպաստէ: Մենք կը ցանկանք, որ վանքական միաբանութիւնը վերականգնեցնէ մեր գրականութեան ոս-

կեղէն դարը և ծառայէ գիտութեան և ուսման: Մեզ սիրելի է ունենալ բանիբուն և քարոզիչ վարդապետներ: Մեր իղձն է, որ վերջապէս վերանան մեր միջից անուս, տգէտ քահանայք և փոխարէն դոյա հոյ աղգի հովիւները փայլին իրանց ուսմամբ:

«Այս բոլոր պահանջները Հայ ազգը ամենայն իրաւամբ ուղղում է Ս. Եջմիածնին և այնտեղից է սպասում՝ ազգիս արժանաւոր պաշտօնեայք: Դժբաղդաբար Մայր Աթոռի ներկայ նիւթական գրութիւնը անկարող է բաւականութիւն տալ մեր պահանջներին: Եւ ոչ միայն այսքան, այլ և պիտի աւելայնենք, որ այդ գրութիւնը միանգամայն աննախանձելի է: Յաւելով պիտի խոստովանինք, որ այս ցանկալի վայրը, հայոց այս պանծալի հոգւոր տունը այսօր զուրկ է արտաքին փայլից և մի խորն, ճնշող տպաւորութիւն է թողնում ջերմեռանգ այցելուի վերայ: Եջմիածնի Ս. Տաճարը, այս մեծահամբաւ պատմական կոթողը այժմ նսեմացած է անգութ ժամանակի ձեռքով: Նորա շինութիւնը անհետաձգելի վերանորոգութեան է կարօտ, իսկ վայելուչ վերանորոգութեան համար մի նշանաւոր գումար է հարկաւոր, որ վաճար իւր միջոցներից հայթհայթել չէ կարող: Վանքից յետոյ այցելում էք Վեհարանը, այսինքն այն շինութիւնը, ուր բնակւում է ընդհանուր հայոյ կաթողիկոսը, ուր այցելում են ազգիս Հովուապետին թագաւորազունք և իշխանք, գիտնականք և համբաւաւոր անձինք, մերայինք և օտարազգիք: Բայց որքան ամօթ: Վեհարանի շինութիւնը ոչ միայն վեհ չէ, այլ և մի այնպիսի անշուք և անզարդ բնակարան է, ուր արժան չէ չորս հինգ միլլիոն աղգի Պիտապետին ոտք անգամ դնել: Ուր մնայ որ Կաթողիկոսը վերանորոգութեանց պէտք ունի: Հրամայեցէք այնուհետեւ Վեհարանին կից եզոյ Եջմիածնի այն հռչակաւոր գրադարանը, որ հեռուից այնքան համբաւ ունէ ստացած Եւրոպացւոյ տէքում: Մի վախիք ուռած և ճարճաքուած պատի տակով բարձրանալու մի նեղ սանդուխի վերայ. այդ պատը թէև, իրաւ է, միօր պիտի փլչի, բայց ահա քանի տարի է որ լոկ խաբուծիկ սպառնալիքով անհանգստութիւն է պատճառում զգոյշ այցելուաց, որոնց գրադարանից ցած գալուց յետոյ, տեսուչը միշտ փառք է տալիս Աստուծոյ թէ այս անգամ էլ անվտանգ պրծանք: Եթէ երեկոյեան մի մեծ անձրեւ է եղել Վաղարշապատում, շտապեցէք այսօր մտնել գրադարանի նախընթաց դահլիճը, որ յատկացրած է գիտնական պա-

բաղմանց համար: Մի ուշք դարձնէք ճարտուած պատերի վերայ
և մի նայիք առաստաղի գոյնդգոյն անձրեւից գոյադած նկարների
վերայ: այլ հիացէք այն տեսարաններով, որ բազմի բերմամբ
պատրաստուել է այստեղ բնութեան և մարդու ձեռքով: Ահա
դահլիճի ճակատը զարգարում է մեծանուն Այվազովսկու քանի
մի հազարներ արժեցող ծովատեսիլ մի նկար. որքան կենդանու-
թիւն ջուրց, որքան բնական . . . Բայց մի շտապ մօտենաք այդ
տաղանդաւոր իրձինի պտուղին. նախ նայեցէք ձեր առաջ և ահա
յստակի վերայ երեկոյեան անձրեւից գոյացել է մի լիճ, որի երե-
ւոյն փթած, մալազոյն փոքրիկ ալիքները իրանց բնականութեամբ
կասես թէ մաքառում են, հստակաւոր նկարչի արհեստականի
հետ . . .

• Փութացէք, թողէք առանց հետազօտութեան հայ ազգի այդ
հստակաւոր գրադարանը, որի շէնքը իւր առաջին մոտքում այն-
քան վտանգաւոր է: Վար իջէք և Վեհարանի սեփհական պար-
տիզի մօտով անցէք գէպի Ս. Էջմիածնի Սինօղը: Մեր բարեկա-
մական խորհուրդն է՝ զգուշութեամբ մօտեցէք այդ երբեմն կա-
մարակապ և սիւնազարդ շինութեանը: Դա այսօր նմանութիւն է
Պառնիի Տրդատայ գահի մնացորդներին և գուցէ կենդանի պատ-
կեր է իւր ներքին բովանդակութեան: Ելէք դուրս Վեհարանական
բաժնից և հրամայեցէք միաբանութեան ձմեռուայ և ամառուայ
հասարակաց ճաշարանները—սեղանասները, ուր հարիւր միա-
բանք, ժառանգաւորք և հիւրեր միասին սեղան են նստում թէ
հասարակ և թէ տօն օրերում: Ուշադրութիւն դարձրէք այդ
համեստ ճաշեր վայելող միաբանութեան վերայ և մտաբերեցէք,
թէ որքան հեռի է այդ սահմանափակ և խիստ—կրօնական ազ-
գաստիկ կեցութիւնը փոքր ի շատէ զարգացած կենցաղավարու-
թիւնից, որի ճաշակի հետ ծանօթ չէ տակաւին Ս. Էջմիածնի
վանքը: Այլեւեցէք այնուհետեւ արքեպիսկոպոսաց, եպիսկոպոսաց
և ծայրագոյն վարդապետաց խօսքերը: Ըստ երևոյթին, որքան
խեղճութիւն, անյարմարութիւն, անվայելչութիւն: Զը գիտենք,
ինչ կայ նոցա խոնավ խրճիթի ծածկուած սնդուկներում, գիտենք
միայն որ նոցա բնակարանները թէ ձմեռը և թէ ամառուայ տե-
ղի տօթարեր եղանակներում անտանելի են փոքր ի շատէ յար-
մարութիւն փնտրող անձանց համար: Թէև սոքա խստակրօնու-
թեան լինէին դասապարտած իրանց անձր:

« Որքան որ նախապաշարուած լինիր գէպի Ս. Էջմիածնի այգի-
մեան միաբանութիւնը, այնու աւենայնիւ ուշագիր եղէք, որ այդ
տեղ հայ արքեպիսկոպոսն անգամ տարեկան 300 լուրլից աւելի
թողակ չունէ: Մի մոռնէք արհիւի խուցը. որոյ անշուք դրութիւնը
շատ հրապուրիչ չէ, բայց ուշագրութիւն դառնիւք, թէ ինչպէս
եպիսկոպոսներից սկսած մինչ ժառանգաւոր մանթը ամէնքը տան-
ջլում են ոսկրացաւից, որ յառաջ է եկել եկեղեցւոյ և բնակա-
րանների խոնաւութիւնիցը:

« Հիմայ հրամայեցէք գէպի Ազգարապատ, ուր սովորաբար իջ-
նում են վանքի հիւրերը: Որքան աղքատիկ, կիսախարխուլ և
միանգամայն ազգային « Տանը » անվայել շինութիւն . . . Պէտք
երեւակայել թէ որպիսի տխուր տպաւորութեամբ է հեռանում
Ազգարապատի մէջ հիւրասիրուած մերայիներ և օտարազգիներ . . .

« Ներկայումս Ազգարապատ մանող ճանապարհորդի ուշագրու-
թիւնը գլխաւորապէս գրաւում է Գէորգեան ձեմարանի շինու-
թիւնը: Նաեւորը ի հարկէ յիշում են, թէ ինչպէս մի տասն և
հինգ տարի առաջ ընդհանուր հայ ազգը բաղձանք էր յայտնում
այգալիսի մի բարձրագոյն հիմնարկութիւն ունենալու: « Մէ ազգ-
որ այդպէս ինչպէս էր ինչպէս և ինչպէս էր Գէորգեան Գէորգեան
տեղւորացի օգնութեամբ ինչպէս էր ինչպէս էր Գէորգեան Գէորգեան
մտածեց հոգեւոր Գէորգ IV-ը և յոյսը ազգի վրայ դնելով, ձեռք
տուեց գործին: Արդարեւ դարմանալի էր, որ այգալիսի մի վսեմ
ձգտում ծնեցաւ 60 տարեկան ծերունւոյ մէջ, որ անձամբ ծանօթ
չէ եղած ոչ մի համանման հիմնարկութեանց, բայց աւելի ևս
զարմանալի եղաւ այն եռանդը, որ ցոյց տուեց մարմնական տկա-
րութեան մէջ տուրքուող Քահանայապետը: Ամենական գանձա-
րանը անձուկ վիճակի մէջ գտնելով, հոգեւոր ղեկը դիմեց ազգի
օգնութեանը: Ռուսիոյ հայք վեց-եօթը տարուայ մէջ քանի մի
հարիւր հազար լուրի հանգանակեցին, որից մօտ 250 հազարը
ծախս եղաւ միմիայն ձեմարանի շինութեան վերայ: Բայց բաւա-
կան չէր միայն շինութիւն կառուցանելը. հարկ էր այդ հիմնար-
կութեանը իւր անուանը վայել ներքին վաղ տալ — որ նշանաւոր
ծախսով միայն կարող էր կայանալ . . . : Հարկ էր վերջապէս նիւ-
թապէս ապահովեցնել ձեմարանի յարստութիւնը, առանց որոյ
դա անկարող էր ցանկալի յառաջադիմութիւն ցոյց տալ: Զը նայե-
լով հոգեւոր Գէորգի բոլոր ջանքին, չը յաջողեցաւ նորան իւր այս

վերջին յանկութիւնը կատարուած տեսնել: Նախախնամութիւնը վերջ գրեց նորա երկրաւոր կենաց, թողնելով և Գէորգեան ձեմարանը անապահով մի՞շտ, և ահա տարի ու կէս չանցած, տարիներով և դարերով երազած հիմնարկութիւնը նիւթականի պակասութեան պատճառաւ գոցե ստիպուած լինի փակել իւր դռները ճիշդ այն միջոցին, երբ սկսել էր պառլը տալ...

«Այժմ՝ Հայ ազգը չը տեսնուած եռանդով և քերականգութեամբ կատարեց իւր կաթողիկոսական ընտրութիւնը:

«Յանկալի և բազմալի Հայրապետը, չորս հինգ միլիոնաւոր Հայ ազգի Հոգեւոր Տէրը, պիտի գայ իւր Աթոռում բազմելու:

«Նա պիտի ազօթէ իւր հօտի փրկութեան համար այն պատմական ճաճարում, որի այժմեան անշուք դրութիւնը ամենեւին համադատատեսան չէ թէ իւր անդեալ փառաց և թէ ներկայ սերունդիս ինքնասիրութեանը... Աշքան ամօթ:

«Նա պիտի ընակի և նշանաւոր այցելուաց պատուասիրէ այն խորխուլ և տգեղ շինութեան մէջ, որ վեհարան է կոչոււմ: Աշքան ամօթ:

«Նա պիտի լծնէ դառելու և վարձատրելու, հրամայելու և պատուիրելու այն աւերակ շէնքի մէջ, ուր զետեղուած է Սինօի առեանը: Աշքան ամօթ:

«Նա պիտի մանկ գրադարանը անձամբ ծանօթանալու նախնեաց պատուական երկասիրութեանց հետ, բայց բոպէ բոպէ պիտի սպասէ պատի փոխելուն: Աշքան աննախանձելի դրութիւն:

«Նա պիտի չ'կարողանայ իւր շուրջը ժողովել և համախմբել Ս. Եջմիածնի ու ջգիտնական և զարգացած կրօնաւոր և աշխարհական անձինք—նախ և առաջ չը կարողանալով տալ դոցա մի վայելուչ բնակարան: Աշքան զաւալի բան:

«Վերջապէս, նոյն իսկ Աթոռը մտած օրը Նա պիտի լսէ քանի մի հարիւր մանկանց լայլը, որոնց համար ստիպուած պիտի լինի ձեմարանը գոցել իւր դռները միջոցները սպառելու պատճառաւ: Աշքան անտանելի դրութիւն:

«Այսպիսի մի աննախանձելի փիճակ է սպառնում նորընտիր Յայրազոյն Պատրիարքին և Կաթողիկոսին ռմենայն Հայոց իւր Եջմիածին մտած օրը:

« Էջմիածնի Տաճարը վերանորոգել պէտք է—վանքի գանձարանում՝ դրամ չ'կայ։ Վեհարանը և Ս. Սինօզը շինել պէտք է—դարձեալ դրամ չ'կայ։ Գրատան ճարտաճ պատերը վերցնել պէտք է—նոյնպէս դրամ չ'կայ։ Միաբանութեանը պատշաճաւոր բնակարաններ տալ հարկ է—վանքը միջոց չունէ։ Այդեւոպէս և հիւրերի ընդունելու համար Ղազարապատը պէտք է վերանորոգել—յայտնի չէ թէ որ աղբիւրից։

« Գէորգեան ձեմարանի գոյութիւնը, յարատեւութիւնը և պայծառութիւնը հինգ միլլիօն հայ ազգի կարիքն է և պատուոյ խնդիր—իսկ դորան ներկայումս նիւթական տագնապ է սպառնում։ Խնչ կարող է անել այդպիսի դրութեան մէջ ազգիս բաղձալի Վեհափառ Աթոռիկոսը . . . :

« Յոյս դնել Ս. Էջմիածնի գանձարանի վերայ անկարող է նա, ով որ ի մօտոյ ծանօթ է Աթոռի սովորական եկամուտներին։ Ի հարկէ, կարելի էր այդ եկամուտներից շատերը բարգաւաճել, կարելի էր բարեկարգութեամբ և խնայողութեամբ առատացնել վաճառական անձուկ գանձարանը—բայց այդ բոլորը երբէք չէ կարող հասնել այն աստիճանին, որ Աթոռը առանց արտաքին օգնութեան կարողանար բաւականութիւն տալ գէթ վերոյիշեալ անհրաժեշտ պահանջներին, ուր մնաց որ դոցանով չէ կարող բաւականաւ նորընտիր Հայրապետը։ »

Կ. ՊՕԼՍՈՅԶԱՅՆ

Ազգ. Ժողովն երեկ (Մայիսի 9) գումարեցաւ ի Ղալաթիա, ընդ նախագահութեամբ Իզմիրլեան Գեր. Տ. Մատթէոս Սրբազանի, ատենապետութեամբ Յիզբան Էֆ. Եռեսուֆեանի, և ի ներկայութեան 31 երեսփոխանաց, որոց թիւն ապա 52 ի յանդեցաւ։

Ատենը ժամ 7 1/2 ին բացուելով, ատենապետ Յիզբան Էֆ. Եռեսուֆեան համառօտ բանախօսութեամբ մը շնորհակալութիւն յայտնեց այն բարձր վստահութեան համար, որով Ժողովը պատուած էր իւր նորընտիր ղեւանն, որոյ իբրեւ ատենապետը կը խոստանար Ժողովոյն աշխատութիւնները զիւրացնել և պսակել՝ հետեւելով միայն Ազգ. Սահմանադրութեան ներքին կանոնադրոյն և ազգային ընդհանրական Հաւատք։ Այս հակիրճ բանախօսութենէն յետոյ, ատենապետ Էֆ. Խոս-